

Yusuf Ziya (Eraydın) (1892-1952)

1892'de Mersin'in Çopurlu Köyü'nde doğan Yusuf Ziya Bey, Mahmut Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Mersin'de tamamladıktan sonra Adana Ziraat Mektebi'nden mezun olmuştur. İstanbul'da Halkalı Yüksek Ziraat Okulu'nda öğrenciliği sırasında Birinci Dünya Savaşı seferberliğinde yedek subay adayı olarak askere alınmıştır. Numune İstihdam Taburundaki eğitiminden sonra Çanakkale Savaşlarına katılmış, Kanlıdere'deki muharebelerde yaralanması üzerine İstanbul'a gönderilerek tedavi edilmiştir. Tedavi sonrası aynı cephede görevlendirilerek, İngilizlerin Çanakkale'yi tahliyesinden sonra Doğu Cephesindeki muharebelere katılmıştır. Birinci Dünya Savaşında Ordu Ziraat Müfrezelerinde, ziraat fen memuru olarak çalışmıştır. Mondros Mütarekesinden sonra İstanbul'a dönen Yusuf Ziya Bey, Manisa'da çekirgelere karşı mücadeleyle görevlendirilmiştir. Batı Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgali üzerine, Kuvayı Milliye'ye katılmıştır. Alaşehir, Uşak ve Konya Müdafaa-i Hukuk Teşkilatlarında görev almıştır. Ziraat muallimi olarak görev yaptığı Karapınar'dan ayrılarak Güney Cephesindeki direnişe katılmıştır. Yusuf Ziya Bey Konya'da görev yaptığı sırada, Damar Arıkoğlu'na kendini tanıtarak Mersin'de Kuvayı Milliye'ye katılmak istediğini ve kendisini Emin Aslan Bey'e tavsiye etmesini ister. Damar Bey de tavsiye mektubunu yazıp Yusuf Ziya Bey'e verdiğini belirtmektedir.

Birinci dönem TBMM'nin Mersin Milletvekilleri; Fahrettin (Altay) Bey, Salahattin (Köseoğlu) Bey, İsmail Safa (Özler) Bey, Muhtar Fikri (Gücüm) Bey ve Yusuf Ziya (Eraydın) Bey'dir. Birinci Meclis'te Mersin milletvekilleri içinde Mersinli olan tek milletvekili olan Yusuf Ziya Bey, İnönü Savaşı'na gönüllü katılan milletvekilleri arasında yer almıştır. Damar Arıkoğlu hatıratında Yusuf Ziya Bey'in milletvekilliğinde kendisinin de etkisi olduğunu belirtmiştir. Mecliste Emin (İnankur) yerine Hüseyin Hüsnü Bey ve Yusuf Ziya Bey arasında karar verilme aşamasında Damar Bey Meclis'teki askerlerin Hüsnü Bey'i desteklediklerini buna karşılık Muhtar Fikri Bey'in mecliste Mersinli birinin bulunmasını daha adil bularak Yusuf Ziya'yı desteklediğini ifade etmiştir. Muhtar Fikri Bey'in yaptığı konuşma, Yusuf Ziya Bey'in Mersin'i temsil etmesi konusunda karar verilmesinde etkili olmuştur. Meclis'te söz alarak bu konuda görüş bildiren İçel milletvekili Şevki (Göklevet) Bey de aynı yönde görüşlerini bildirmiştir.

Bilindiği üzere 1920 seçimi bazı livalarda sorunsuz tamamlanırken bazı livalarda Meclis üyelerini nihai olarak belirlemek uzun zaman almıştır. 15 Mayıs 1920 tarihinde Mazbataları Tetkik Encümeni, Mersin livası için yapılan seçim neticesinde Fahreddin, Salâhaddin, İsmail Safa, Muhtar Fikri Beylerle Emin Efendi'nin çoğunlukla seçildiklerini ve incelemenin tamamlandığını bildirmektedir. TBMM'nin 6 Temmuz 1920 tarihli oturumunda vefat ve istifa nedeniyle Meclis'e katılmayan, boş kalan milletvekillikleri için yeniden seçim esası üzerinde görüşülmüştür. Mersin Mebusu Emin Efendi de istifa edenler arasında yer almaktadır. Emin Efendi'nin yerine Mersin'i temsil edecek beşinci kişinin tespiti zaman almış, konu oldukça tartışmalı bir duruma dönüşmüştür. TBMM'deki 18 Eylül 1920 tarihli gizli celsede, Emin Efendi'nin yerine kendisinin Mersin için milletvekili seçildiğini ifade eden iki kişinin adı geçmektedir. Bu kişiler, Hüseyin Hüsnü Bey ve Yusuf Ziya Bey'dir. Hüseyin Hüsnü (Konay) Bey, 1 Ağustos 1920 tarihinde Mersin milletvekili olarak Meclis'e katılmış. IV. Şubede görev almıştır.

Yusuf Ziya Beyle ilgili sorun, mazbatasının 15 Eylül tarihli olmasıdır. Mecliste vefat, istifa, vb. sebeplerle boş kalan milletvekillikleri yerine yenilerinin belirlenmesi için çeşitli tarihlerde esaslar getirilmiş ve en son 5 Eylül 1920 tarihli Nisab-ı Müzakere Kanunu'yla çözülmeye çalışılmıştır. Kanuna göre; o güne kadar izinsiz olarak Meclis'e katılmayan yeni seçilmiş üyelerin milletvekillikleri sona erdirilmiştir. Meclis'teki tartışmaya katılanlardan Bursa Milletvekili Operatör Emin Bey, kanunu gerekçe göstererek, Yusuf Ziya Bey'in üyeliğinin geçersiz olduğunu ve Hüseyin Hüsnü

Bey'in davet edildiğini makama aday olduğunu ifade etmiştir. Oturumun devamında yer alan görüşmelerde bir sonuca varılamamış ve Yusuf Ziya Bey'in mazbatasının incelenmesi için beşinci şubeye gönderilmiştir. 27 Ekim 1920 tarihinde gerçekleşen oturumda şubeden gelen inceleme sonucunda mazbatanın geçerli olduğu kabul edilmiştir. Ancak kanun tarihiyle arada oluşan on günlük fark konusunda takdir yetkisi Meclis'e bırakılmıştır. Kanunun yürürlüğe girmesi ve ilan edilmesi üzerinde süren tartışma uzayınca başkan, kanun meselesinin ayrı bir celsede görüşülmesi gerektiğini ifade ederek Yusuf Ziya Bey'in mebusluğunun kabul edilip edilmeyeceğini oylamaya sunmuştur. Oylama sonucu Yusuf Ziya Bey'in Mersin milletvekilliği kabul edilmiştir.

Yusuf Ziya Bey Mecliste, birinci toplantı yılında beşinci şubede, üçüncü toplantı yılında birinci şubede ve dördüncü toplantı yılında birinci şubede görev almıştır. Ayrıca birinci, ikinci ve dördüncü toplantı yıllarında İktisat Encümeninde, birinci toplantı yılında Layiha Encümeninde, birinci ve ikinci toplantı yılında Müdafaa-i Milliye Encümeninde çalışmıştır. 27 Temmuz 1922 tarihinde İstiklâl Mahkemeleri Kanununda yapılacak değişiklikleri saptamak üzere oluşturulan geçici komisyona seçilmiştir. Yusuf Ziya Bey, Meclis'te iki önerge ve bir de gensoru önergesi vermiştir. 19 Mart 1921 tarihli gensoru önergesinde İktisat Vekâletince Avrupa'ya gönderilecek iki kişilik heyet hakkında izahat verilmesini teklif etmiş ve kabul edilmiştir. Ziya Bey önergesinde ülke ekonomisinin içinde bulunduğu koşullarda Avrupa'dan alışveriş yapılmasını uygun bulmadığını ve ne gibi ziraat araçlarının satın alınacağını sorarak açıklama istediğini ifade etmiştir. İktisat Vekili Mahmut Celal Bey ülkenin tarımsal üretiminin geliştirilmesi ve köylünün daha uygun fiyatlarla tarım aletlerine sahip olabilmesi için Avrupa'dan getirilerek, Ziraat Bankası aracılığıyla köylüye uygun fiyatla tarım aletleri temin edileceği yanıtını verir. Ancak Ziya Bey'in önergesi uzun bir tartışma ortamı yaratmış, pek çok milletvekili söz almıştır. İktisat Vekili Mahmut Celal Bey, konuşmaların ziraat aletleri meselesinden çıkıp ülke ekonomisinin içinde bulunduğu koşullara döndüğünü ifade etmiştir. Tartışmalar İktisat Vekili Mahmut Esat Bey'in yaptığı açıklamanın yeterli görülmesiyle sona ermiş güven oylamasına gerek olmadığı kararlaştırılmıştır.

Yusuf Ziya Bey'in iki önergesi de kanun tekliflerinin ivedilikle görüşmeye alınmasına ilişkindir. 24 Temmuz 1921 tarihinde Yusuf Ziya Bey ve arkadaşları, Adana'da önceden Başadministör tarafından meydana getirilen "gayrikanuni işlemlerin hiç olmamış gibi kabul edilmesi" hakkındaki kanun layihasının acilen görüşülmesine dair önergesi, kabul edilmiştir. 24 Şubat 1923 tarihinde İhtiyat Zabitanının terfi ve ikdarları hakkındaki kanun teklifinin ivedilikle görüşülmesine ilişkin tavrı kabul edilmiş ve Encümeni Mahsusa gönderilmiştir. Yusuf Ziya Bey 4 Aralık 1920 tarihinde at, araba, otomobil vesairenden vergi ahzi hakkında kanun teklifinde bulunmuş, teklifi Kavanini Maliye Encümeni'ne gönderilmiştir. Encümen teklifin tartışmaya uygun olmadığını açıklamış, Yusuf Ziya Bey de teklifini geri çekmiştir

Meclis'e verdiği tavrı ve teklifler için yaptığı konuşmalar dâhil toplam ikisi kapalı oturum olmak üzere yirmi dört kez söz almıştır. Yusuf Ziya Bey, Meclis'te söz alarak çeşitli konularda görüşlerini bildirmiştir. 5 Ağustos 1920 tarihli Pozantı Kongresinde, İsmail Safa Bey'in Adana vilayeti vali vekâletine getirilmesiyle yapılan düzenleme, Meclis'te yeniden ele alınmıştır. 11 Kasım 1920 tarihli oturumda Heyeti Vekile'nin, Adana vilayetinin işgalden önceki kazaları ihtiva etmek üzere merkez ve Cebelibereket sancaklarıyla beraber geri verilmek üzere düzenlenmesini ve Mersin sancağının geçici olarak kazaya dönüştürülerek Tarsus ile beraber Adana merkezine bağlanması üzerinde görüşülmüştür. Buna göre; Adana vilâyetine Pozantı, Mersin kazasına Ercil ve Tarsus kazasına Karaköy karyeleri geçici olarak merkez haline getirilmiştir. Dâhiliye Encümeni, Adana ve civarında yaşanan işgaller nedeniyle böyle bir düzenlemenin gerekli olduğunu Meclis'e sunmuştur. Bu konuda söz alanlardan biri de Mersin milletvekili olan Yusuf Ziya Bey'dir. Ziya Bey, Fransız işgaline karşı zor koşullarda mücadele edilen bölgede birlik ve beraberliğe ihtiyaç duyulduğunu ve bunun için Adana teşkilatında, livaların ayrılmamasının daha uygun olacağını ifade etmiştir. Mersin ve Tarsus'un birbirinden

ayrılmaması gerektiği ve kırk seneden beri liva olan Mersin'in liva olarak kalmasının daha uygun olacağını belirtmiştir. Konunun yeniden tetkik edileceği söylenerek tartışma sona erdirilmiştir.

Veysel Genya, 15 Mayıs 1921 tarihli Birinci Grup Esas Defterine kayıtlı isimler arasında Yusuf Ziya Bey'in adına da yer vermiştir. Grubun 14 Nisan 1923 tarihli yoklama defterine göre verdiği listede Yusuf Ziya Bey'in adı yer almaz. Ahmet Demirel'de Yusuf Ziya Bey'in başlangıçta Birinci Grup içinde yer aldığını ve istifa ederek İkinci Gruba geçtiğini belirtir. Damar Arıkoğlu, Ziya Bey'in İkinci Grupta yer almasını kitabında şu sözlerle ifade etmektedir: "Sinirli, ruhan menfi tabiatlı bir insandı. Mebusluk başını döndürdü; ikinci grubun kurucusu Albay Selâhattin Bey'le sıkı fıkı dostluk tesis etti. Mustafa Kemal aleyhtarlığını alenen yapıyorlardı. Ziya, ikinci grubun müfritlerinden sayılırdı."

Yusuf Ziya Bey, İlk Meclis Anketi'ne Fahrettin Bey gibi oldukça kısa bir yanıt vermiştir. 29 Haziran 1922'de ankete, "İstiklal mücadelemizin semeredâr olabilmesi teşkilat-ı hükümetimizin tanzim ve ıslahına mütevakkıftır" yanıtını vermiştir. Birinci Dönemde milletvekilliği sona erince Yusuf Ziya Bey, çiftçilikle uğraşmıştır. 19 Mayıs 1952 tarihinde vefat etmiştir.

İbrahim BOZKURT

KAYNAKÇA

TBMM Zabıt Ceridesi

TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.1, İ.67, s.128-130.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.1, İ.16, s.313.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.2, İ.33, s.302-303.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.5, İ.91, s.217-218.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.5, İ.91, s.213.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.5, İ.97, s.356-358.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.6, İ.108.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.7, İ.124, s.61.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.7, İ.134, s.290.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.9, İ.5, s.53-64.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.21, İ.79, s.485-487.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.22, İ.81, s.9.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.27, İ.198, s.454.

Arıkoğlu, Damar, **Hâtıralarım**, (Basımevi ve yeri bilgisi yok) 1961.

Bozkurt, İbrahim, "Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Mersin Milletvekilleri ve Faaliyetleri", **Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 41 (2) 2017: 81-112.

Çoker, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi 1919-1923**, III. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 4, Ankara, 1994.

Demirel, Ahmet, **Birinci Meclis'te Muhalefet - İkinci Grup**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Demirel, Ahmet, **İlk Meclis'in Vekilleri (Milli Mücadele Döneminde Seçimler)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Genya, Veysel, **Türkiye Büyük Millet Meclisinin 25'nci Yıl Dönemini Anış**, T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1945.

İlk Meclis Anketi (Birinci Dönem TBMM Milletvekillerinin Gelecekte Bekledikleri), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 100, Ankara, 2004.

Oğuzcan, Lütfi, "İlk Büyük Millet Meclisine Mersin Mebusları nasıl seçilmişti?", **Kuvayı Milliye**, Sayı: 38, 1969, s. 13.

11/12/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yusuf-ziya-eraydin-1892-1952/?pdf=7561> adresinden erişilmiştir